

УДК 321.07+940.25 (Фр.)+501

В. В. Огорокова
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки
Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

УТОПІЧНІ МОТИВИ ПРОГРЕСІСТСЬКОГО ПІДХОДУ Ж. А. КОНДОРСЕ В ПРАЦІ «ЕСКІЗ ІСТОРИЧНОЇ КАРТИНИ ПРОГРЕСУ ЛЮДСЬКОГО РОЗУМУ» 1794 Р.

Епоха Просвітництва, яку доречно називають «золотим віком утопій», сприяла виходу утопічної думки на значно вищий рівень. Якщо до цього часу соціальна утопія являла собою взірць досконалого суспільного устрою, побудованого найчастіше в невідомій землі, то тут уже утопія переходить у реформаторський проект, який покликано було втілити в соціальну реальність, у якому змальовано шляхи реалізації утопічного ідеалу. Більше того, ті ідеї, які стали панівними в суспільній думці тогочасних європейських країн, у свою чергу, стали дуже добрим джерелом формування утопії, причому як соціальної, так і сцієнтичної. Орієнтиром для творців утопій XVIII століття слугував «природний» стан суспільства, який не відає приватної власності і гноблення, поділу на стани, що живе розумом, а не «штучними» законами.

Одним із таких мислителів, які на хвилі раціоналізму пропагували свої погляди на можливе майбутнє в історіософському плані, був видатний представник французького Просвітництва, вчений, який обіймав із 1773 р. посаду секретаря Академії наук, Жан Антуан Кондорсе (1743–1794 рр.). Створивши теорію історичного прогресу, філософ убачав основу суспільного розвитку в удосконаленні розуму і «справжньому вдосконаленні людини», яке призведе її до світлого майбутнього. Відштовхуючись від цих позицій, на жаль, лише невелика кількість досліджень філософської думки Ж.А. Кондорсе звертає увагу на утопічність його положень, оскільки вони засновані не на дослідженні фактичного історичного та етнографічного матеріалу, а на загальних міркуваннях про прогрес на основі «я вважаю». Зокрема, такі дослідники, як М.М. Ковалевський, Е.Ф. Литвинова, О.П. Огурцов, говорять про те, що ідея безмежного, безперервного прогресу людського розуму, заснованого на аналізі успіхів різних галузей наукового знання, привела Ж.А. Кондорсе до побудови одного з варіантів оптимістично-сцієнтистської утопії, де розуму приписувалася вирішальна, детермінована роль у створенні нового соціального ладу, нової промисловості, нової моралі, нової системи освіти, в утвердженні ідеалів французької революції – рівності, братерства, свободи, вдосконаленні всіх здібностей людини [1; 3; 4]. Відтак означені вище моменти актуальності цієї проблеми сприяють необхідності проведення аналізу утопічних мотивів концепції Ж.А. Кондорсе та визначення її особливостей.

Джерелом дослідження є праця «Ескіз історичної картини прогресу людського розуму» 1794 р., в якій мислитель зробив спробу дослідити закономірності розвитку історії, її основні етапи, рушійні сили. Історичну картину людства Ж.А. Кондорсе розглядав крізь призму десяти епох, у шести з яких він використовував європейську історію, поділивши її на три періоди: стародавній, середньовічний і нового часу. Дев'ятим етапом філософ уважав сучасне йому суспільство, а десятим – майбутнє «царство розуму». Особливий інтерес для нашої роботи становить остання глава, присвячена десяти епосі, яка, по суті, і є утопічним образом майбутнього суспільства, побудованого на догматі розуму.

Із самого початку Ж.А. Кондорсе підкреслює, що розвиток розуму людства підпорядкований тим самим загальним законам, що й розвиток індивідуальних здібностей, виводячи, по суті, з натуральної історії індивідуального розуму розвиток наукового розуму. Розум не визнає ніяких «заборонених», таких, що не підлягають пізнанню, сфер. Він досліджує все суще, сам собі суддя й не терпить диктату

зовнішньої сили. Для розуму немає авторитетів. Розум є висловлення незалежної від Бога суверенної сутності людини. Головне його завдання полягає в тому, щоб, усвідомивши непорушні закони природи, суспільства та людського розвитку, зробивши їх зрозумілими для можливо більшої кількості людей, підпорядкувати природну та соціальну необхідність морально обґрунтованій волі людини, що прагне до щастя й необмеженого саморозвитку. Розум вивчає природу та досвід історії для того, щоб уміти передбачити хід подій і направляти його до бажаної мети. Він прагне усунути перешкоди, що заважають суспільству рухатися вперед, і намагається прискорити власний прогрес шляхом удосконалення логіки і тренування розуму.

Для Ж.А. Кондорсе рух людського розуму нескінченний, бо здатність людини до вдосконалення дійсно безмежна, а оновлення людського роду безперервне. Для мислителя безсумнівно, що прогрес просвітництва пов'язаний із прогресом свободи, поваги до природних прав людини. Він передбачає можливість такого стану суспільства, коли просвітиться вся маса великого народу, мова якого повсюдно пошириться, торговельні відносини якого охоплять усю земну кулю. Як і всі просвітители, Ж.А. Кондорсе, відстоює тезу про те, що потреба в нових ідеях і нових відчуттях – первинний двигун прогресу людського розуму, який рівним чином розвиває схильність до надмірностей розкоші, захоплює промисловість і допитливість. Причому позиції оптимістичного ідеалізму, сповненого віри в людину, в розум, який спостерігає та експериментує. У цьому випадку не можна не погодитися з думкою О.П. Огурцова, що зростання знань, розширення наукової думки і світогляду такою мірою видається Ж.А. Кондорсе єдиним двигуном культури, що він зводить до впливу цього факту саме утворення станів, виникнення суспільної нерівності [3].

Історія людського розуму, на думку Ж.А. Кондорсе, повинна включати опис історії людських помилок та оман. Як він вважає, прогрес розуму не завжди вів суспільство до щастя й чесноти, оскільки пороки освічених народів зумовлені не зростанням, а занепадом знань. Тим самим кінцева причина тимчасових перемог жорстокості й розпусти – занепад знань і применшення розуму. Один із найважливіших уроків історії науки полягає в тому, що прогрес людського розуму «зникає під тиском тиранії та забобонів», що свобода – неодмінна умова розвитку знань. Історія людського розуму, руйнованого деспотією й релігійними забобонами, зокрема, в епоху середньовіччя, є застереженням для людей, щоб вони не знехтували ніякими засобами для збереження та збільшення знань, якщо хочуть стати й залишатися вільними, щоб вони зміцнювали волю, якщо вони не хочуть утратити тих переваг, які знання їм дали. Прогрес культури має кумулятивний характер. Він прискорюється з кожним століттям, із кожним поколінням. Чим більше досягнуто до сьогоднішнього дня, тим легше і швидше можна рухатися далі.

Варто відмітити, що мислитель розрізняє два види прогресу: швидкий і повільний. Швидкий прогрес відбувається за рахунок особливо важливих відкриттів і винаходів: алфавіту, писемності, пороку, магнітної стрілки, колеса. Повільний здійснюється в процесі повсякденного, рутинної праці, повторення одних і тих самих дій, які «відточуються», удосконалюються й обростають новими корисними прийомами. Так розвиваються ремесла та мистецтва. Людина отримує задоволення від звичних занять, розмірених, ритмічних

рухів. Регулярно практикуючись, вона виробляє складні технічні прийоми, ораторське мистецтво, фігури танцю. Так само в розвитку музики, поезії, науки важливі повторення і практика. Навіть у філософії, для того щоб спостереження й роздуми стали продуктивними, вони повинні перетворитися на щоденну звичку.

Ж.А. Кондорсе намічає основні лінії майбутнього прогресу людського розуму та заснованого на ньому прогресу в соціальному житті людини: «Наші надії на поліпшення стану людського роду в майбутньому можуть бути зведені до трьох важливих положень: знищення нерівності між націями, прогресу рівності між різними класами того самого народу, соціальної рівності між людьми, нарешті, дійсного вдосконалювання людини» [2, с. 221]. Це призведе до перемоги людського розуму, до затвердження такого суспільного стану. «Настане, отже, момент, коли сонце буде освітлювати землю, заселену лише вільними людьми, які не визнають іншого господаря, крім свого розуму; коли тирани й раби, священники та їхня дурна чи лицемірна зброя будуть існувати лише в історії й на театральних сценах; коли ними будуть займатися лише для того, щоб співчувати їхнім жертвам і обманутим ними, щоб жах їхніх ексцесів нагадував про необхідність бути насторожі, щоб уміти розпізнавати та подавляти силою свого розуму перші зародки марновірства й тиранії, якими коли-небудь вони насмілилися знову показатися» [2, с. 227–228]. Тобто, на думку Ж.А. Кондорсе, наступ десятої епохи має завершитися встановленням розумного і справедливого порядку в усьому світі.

Далі Ж.А. Кондорсе намічає шляхи перебудови наукового знання, які, на його думку, повинні привести до ідеального громадському порядку:

– по-перше, застосування розрахунків поєднання та вірогідності до соціальних наук, що обіцяє прогрес, тим паче важливий, що він є одночасно єдиним засобом надати їх результатам майже математичної точності й оцінити ступінь їх достовірності або правдоподібності. Факти, на які спираються ці результати, звісно, можуть без розрахунків і на підставі одного лише спостереження призвести іноді до спільних істин, можуть навчити, чи була зумовлена якоюсь причиною дія благотворною або шкідливою; але якщо ці факти не могли бути ні прораховані, ані зважені, якщо ці дії не могли бути підкорені точним вимірам, тоді не можна буде дізнатися, який буде наслідок – добрий чи недобрий. Без застосування обчислень часто неможливо було б упевнено вибрати між двома сполученнями, створеними для досягнення однієї й тієї самої мети, коли представлені принади не вражають очевидною дисгармонією. Нарешті, без цієї самої допомоги ці науки залишилися б завжди грубими та обмеженими, позбавленими достатньо тонких інструментів і вірних машин, щоб віднайти ледь помітні істини, щоб досягнути глибини родовища, де приховується частина скарбів.

Продовжуючи свої роздуми, мислитель говорить, що люди не зможуть осягнути сутність і розвиток своїх моральних почуттів, принципи моралі, природні мотиви; вони змушені підпорядковувати їм свої дії, інтереси як особистості або як члени суспільства, не маючи в галузі практичної моралі успіхів, не менш реальних, ніж успіхи самої науки. Жорстокість пристрастей чи не є часто наслідком звичок, які існують лише завдяки неправильному розрахунку або незнанню засобів, що допомагають протидіяти їх первинним рухам, опанувати їх, відвертати та спрямовувати їх дії [2, с. 243];

– по-друге, вдосконалення мови наук, а саме завдяки цьому вдосконаленню вони могли б стати істинно народними навіть у своїх головних елементах. Геній легко справляється з неточностями наукових мов, долає й інші перепони; він розпізнає істину, незважаючи на її мінливу або приховану маску. Але той, хто зможе присвятити своїй освіті лише дощечку обмежений час, чи вдасться йому отримати і зберегти ці найпростіші поняття, якщо вони перекинуті неточною мовою? Чим менше ідей він може зібрати та поєднати, тим більше йому необхідно, щоб вони були справедливими й точними [2, с. 244];

– по-третє, усвідомлення важливості аналітичних методів пізнання, емпіричного базису або фактів для побудови теорії;

– по-четверте, всебічний розвиток того, що Ж.А. Кондорсе називав технічними методами, або мистецтвом «з'єднувати в систематичному порядку велику кількість об'єктів і дати, отже, можливість з першого погляду бачити їх відносини, швидко помітити їх поєднання й легше утворювати їх поєднання» [2, с. 252]. «Якщо ми перейдемо до мистецтв, теорія яких залежить від цих самих наук, ми побачимо, що їх прогрес повинен здійснюватися паралельно з розвитком цієї теорії; що процеси мистецтва здатні так же вдосконалюватися та спрощуватися, як і наукові методи; що інструменти, машини, робітничі станки будуть збільшувати силу та спритність людей і водночас будуть сприяти кращому вдосконаленню й більшій точності продуктів, зменшуючи час і працю, необхідні для їх виробництва; тоді зникнуть перепони, що ускладнюють цей прогрес, зникнуть і випадковості, яких люди навчаться передбачати та перешкоджати їм; будуть усунуті також шкідливі впливи праці, звичок або клімату. Тоді, обробляючи меншу земельну площу, пощастить отримати масу харчових продуктів значно більшої користі й більш високої цінності, аніж раніше давала більша земельна площа, тобто більше насолоди можна буде отримати при меншому споживанні; той же продукт промисловості буде вироблятися з меншою кількістю затратних матеріалів, а використання його стане довшим» [2, с. 239];

– по-п'яте, створення всесвітнього мови, аналогічної мові алгебри, яка дала б змогу дати виклад наукової теорії, прогресу мистецтв, подати звіт про той чи інший дослід, нове спостереження, винахід істини або нового методу. Коли жителі однієї й тієї самої країни не відрізняють грубого й тонкого використання мови, ґрунтуючись на власних знаннях, уміють однаково виконувати обов'язки законодавця або адміністратора, не обмежуються механічним засвоєнням процесів мистецтва та рутини своєї професії, не залежать ні в менш важливих справах, ні за отримання початкової освіти від вишуканих людей, які в силу неминучого збігу обставин керують країною, тоді повинна виникнути дійсна рівність, оскільки різниця знань або талантів не може більше спорудити бар'єр між людьми, яким їхні почуття, ідеї та мова дають змогу один одного розуміти, з яких одні можуть побажати вчитися в інших, не вважаючи за потрібне керуватися їхніми вказівками, та які можуть погодитися доручити найбільш просвітленим піклуватися управлінням, не бажаючи бути змушеним надавати їм це право зі сліпою довірою.

Один із важливих шляхів досягнення цього стану, на який мислитель окремо звертає увагу, – це рівність освіти. Досягнення рівності в освіті й у стосунках між націями є як умовою подальшого прогресу наукового знання, так і його результатом. Рівність освіти, яку можна сподіватися досягнути, повинна бути для всіх доступною, це те, що виключає будь-яку залежність, вимушену або добровільну. «Ми вважимо при сучасному рівні знань на доступні засоби досягнення цієї мети навіть тому, хто може присвятити науці лише небагато років у молодості, а протягом свого життя – кілька годин під час дозвілля. Ми покажемо, що вдалим підбором знань і методів викладання можна навчити народну масу всього, що необхідно знати кожній людині для домашнього господарства, для ведення своїх справ, для вільного розвитку свого промислу та своїх здібностей, для пізнання своїх прав, уміння їх захищати і здійснювати; щоб усвідомлювати свої обов'язки та мати можливість їх добре виконувати; щоб уміти судити про свої й чужі вчинки на підставі власних знань; щоб не бути чужим жодному з величких і ніжних почуттів, які прикрашають людину; щоб не бути в сліпій залежності від тих, кому він змушений доручити піклування про свої справи чи здійснення своїх прав; щоб бути у змозі їх обирати й за ними спостерігати; щоб не бути обманутим народними забобонами, які хвилюють життя страхами та наївними надіями; щоб захиститися від забобонів єдиними силами свого розуму; нарешті, щоб звільнитися від престижу шарлатанства, яке розставило б пастки на його багатство,

здоров'я, свободу його поглядів і совісті під приводом його збагачення, одужання та порятунку» [2, с. 232].

Якщо освіта рівномірно поширена, вона породжує велику рівність у промисловості, а звідси – у багатстві; у свою чергу, рівність багатства неминуче сприяє рівності освіти, між тим рівність, яка встановлюється між народами та в кожному окремому випадку, взаємно впливає також один на одного.

Нарешті, правильно керована освіта пом'якшує природну нерівність у людських здібностях і не допускає її посилення, подібно до того, як хороші закони послаблюють природну нерівність у розподіленні засобів до існування; у такому суспільстві, де розпорядження встановлять цю рівність, свобода, підкорена правильній конституції, буде ширшою, повнішою, ніж при самостійному житті в дикому становищі. Тоді соціальне мистецтво, будемо вважати, виконало своє завдання – усім забезпечити користування спільними правами, здійснювати які люди покликані природою.

Саме тоді це перевернення приносить користь тим, хто ним не наділений, коли воно існує для них, але ні в якому разі не проти них. Природна різниця здатностей між людьми, розум яких зовсім не виховувався, породжує в диких племенах шарлатанів і простаків, людей спритних і довірливих; ця ж різниця існує, без сумніву, і в народі, де освіта дійсно спільна, але існує воно там лише між просвітленими людьми й тими, хто розуміє значення знань, не надаючи переваги жодному та не вибираючи між талантом, генієм і здоровим глуздом, який уміє їх цінувати й використовувати [2, с. 243].

Ж.А. Кондорсе стверджував, що домогтися повної соціальної однорідності неможливо. Фактична нерівність у суспільстві закорінена в майновій нерівності, викликаній різними можливостями спадкування майна, здатністю глав сімей забезпечувати їх своєю працею, нерівністю освіти. Природна нерівність має ставати все меншою, але вона ніколи не зникне, було б нерозумно та небезпечно намагатися її ліквідувати.

Прагнення до економічної рівності, на думку Ж.А. Кондорсе, не має руйнувати суспільну рівновагу. Але звести до мінімуму нерівність у силах суспільства. Повинна бути забезпечена доступність знань для народу. Жодна соціальна група не має права монополізувати знання. Ніякі істини не повинні ховатися від народу. Усі групи зацікавлені в стабільності й солідарності. Ж.А. Кондорсе стверджує єдність інтересів усіх верст населення, вважаючи, що класові суперечності штучно роздуваються. Він вірить у сумісність свободи й рівності, свободи та права приватної власності. Пом'якшити нерівність можна з допомогою законів, які не повинні закріплювати чийх-небудь привілеїв. Народні банки, соціальне страхування також повинні діяти в цьому напрямі. На думку Ж.А. Кондорсе, приватні капітали при правильному законодавстві та оподаткуванні повинні вирівнюватися за величиною, оскільки бідні будуть прагнути більше заробити, а багаті – більше витратити. До економічної рівності має вести також свобода торгівлі й конкуренції [5].

До фактичної рівності веде й удосконалення способу життя. Повинні бути усунені шкідливі впливи роботи, звичок, клімату; час праці має бути зменшено, так само як і кількість необхідних фізичних зусиль. Кожне нове покоління може розраховувати на більшу суму насолод, ніж попереднє. Європейське просвітництво буде поширюватися по всій землі без насильства. Дикі племена, говорить Ж.А. Кондорсе, «чекають нас як братів і визволителів». Зближення народів призведе до того, що кожен народ добровільно закладе до себе іноземців і запропонує їм розділити з ним ті блага, якими він зобов'язаний природі або своєму мистецтву. Причини взаємної ненависті зникнуть і встановиться вічний мир [5].

Отже, проведений аналіз утопічних елементів концепції прогресу Ж.А. Кондорсе дає змогу зробити такі висновки. По-перше, чітко простежується та обставина, що сама праця мислителя є яскравим взірцем тієї соціально-філософської думки, яку пропагували тодішні просвітники. Особливо це стосується проблеми суспільного прогресу, яка в цей час набула неабиякої актуальності, адже прогрес людського ро-

зуму, на їхню думку, відкриває шлях до прогресу в усіх інших сферах буття, саме прогрес людського розуму зумовлює і спрямовує рух історії людського роду. Означені ідеї і становлять той фундамент, на якому тримається історіософська концепція Ж.А. Кондорсе.

По-друге, у процесі розгляду основних ідей суспільного прогресу мислителя розкриваються елементи утопії, причому сцієнтистської утопії в своєму повному вигляді. Проголошене гасло мислителя про безкінечне вдосконалення людських здібностей лише відкрило шлях утопії до його образу майбутнього суспільного ладу. А саме, як ми побачили, в деякій (прогностичній) епосі Ж.А. Кондорсе описав майбутнє, яке має стати краще за всіх інших часів: воно з'явиться зі знання, могутності, якої знання надають людям, щоб вони долали фізичні й моральні перепони на шляху до щастя; прогрес забезпечить усе більшу рівність націй, усуне класові відмінності; всі нації та раси стануть високоосвіченими; демократія покладе кінець експлуатації відсталих народів, європейці будуть швидше старшими братами, ніж панами чорношкірих; у рамках кожної нації не буде існувати станової нерівності – це якраз ті основні проблемні питання, які найбільше захоплювали просвітників, саме на ці сфери обрушувалась їхня нищівна критика. Звідси й бере своє коріння утопія, адже, виступаючи «лакмусовим папірцем» будь-яких змін у суспільстві, вона всмоктує в себе всі ті мрії та сподівання, які виражає суспільство на певному етапі своєї історії й видає вже в переробленому вигляді свій, утопічний, ідеал, різко відмінний від соціальної дійсності. Інакше кажучи, сцієнтична утопія Ж.А. Кондорсе зайвий раз продемонструвала зміни в утопічній свідомості епохи Просвітництва: від віри в розум як гаранта побудови досконалого суспільства до віри в науку, здатну вирішити як технічні, так і соціальні проблеми.

Література

1. Ковалевский М.М. Кондорсе / М.М. Ковалевский [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dugward.ru/library/kovalevskiy/kovalevskiy_kondorse.html.
2. Кондорсе Ж.А. Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума / Ж.А. Кондорсе ; пер. с франц. И. Шапиро. – М. : Государственное социально-экономическое издательство, 1936. – 265 с.
3. Литвинова Е.Ф. Жан Антуан Кондорсе (1743–1794). Его жизнь и научно – политическая деятельность / Е.Ф. Литвинова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://royallib.com/book/litvinova_e/gan_antuan_kondorse_1743_1794_ego_gizn_i_nauchno_politicheskaya_deyatelnost.html.
4. Огурцов А.П. Философия науки эпохи Просвещения / А.П. Огурцов. – М. : Наука, 1993. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://konesh.ru/ogurcov-a-p-filosofiya-nauki-epohi-prosvesheniya-stranica-7.html>.
5. Соколов Э.В. Культурология / Э.В. Соколов. – М. : Интерпракс, 1994. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.countries.ru/library/culturologists/condorcet/theory.htm>.

Анотація

Окорокова В. В. Утопічні мотиви прогресистського підходу Ж.А. Кондорсе в праці «Ескіз історичної картини прогресу людського розуму» 1794 р. – Стаття.

У статті розглядаються утопічні елементи концепції прогресу людського розуму одного з видатних мислителів французького просвітництва Ж.А. Кондорсе. Джерелом дослідження є праця «Ескіз історичної картини прогресу людського розуму» 1794 р., в якій філософ надає приклад лінійного прогресивного розвитку суспільства як концепції висхідного розвитку людства. Автор статті звертає увагу на відомі утопічній думки у XVIII столітті, зокрема її переходу в реформаторський проект, що цілком підпорядковано вимогам тодішньої соціальної філософії: пропонується мислителем концепція повно репрезентує просвітницький раціоналізм, виражаючи догмат Розуму як основу досягнення досконалого суспільного ладу.

Ключові слова: епоха Просвітництва, концепція прогресу, утопія, утопічний ідеал, сцієнтистська утопія, раціоналізм.

Аннотация

Окорокова В. В. Утопические мотивы прогрессистского подхода Ж. А. Кондорсе в работе «Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума» 1794 г. – Статья.

В статье рассматриваются утопические элементы концепции прогресса человеческого разума одного из выдающихся мыслителей французского просвещения Ж.А. Кондорсе. Источником исследования является труд «Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума» 1794 г., в котором философ дает пример линейного прогрессивного развития общества в качестве концепции восходящего развития человечества. Автор статьи обращает внимание на видоизменение утопической мысли в XVIII веке, в частности ее переходе в реформаторский проект, что вполне соответствует требованиям тогдашней социальной философии: предлагаемая мыслителем концепция полно представляет просветительский рационализм, выражая догмат Разума как основу достижения совершенного общественного строя.

Ключевые слова: эпоха Просвещения, концепция прогресса, утопия, утопический идеал, сциентистская утопия, рационализм.

Summary

Okorokova V. V. Utopian motives progressive approach J. A. Condorcet, in his “Sketch of a historical picture of the progress of the human mind” in 1794. – Article.

The article discusses the utopian elements of the concept of the progress of the human mind one of the outstanding thinkers of the French enlightenment J.A. Condorcet. Source of study is the work “Sketch of a historical picture of the progress of the human mind” of 1794, in which the philosopher gives an example of a linear progressive development of society as a concept of the upward development of mankind. The author draws attention to the modification of utopian thought in the eighteenth century, in particular its transition to the reformist project, which is consistent with the requirements of contemporary social philosophy – thinker proposed the concept quite fully represents enlightenment rationalism, expressing the dogma of Reason as the basis for achieving a perfect social order.

Key words: age of Enlightenment, concept of progress, utopia, utopian ideal, scientific utopia, rationalism.